

LITTERATUR

GRÄNSTVISTEN MED RYSSLAND 1617—1621

Man får väl antaga, att de svenska och ryska fredsunderhandlarna i Stolbova något så när kände till utsträckningen av ödemarkslandet Kexholms län, som jämte Ingermanland avträdde av Ryssland. År 1580 hade Pontus de la Gardie erövrat Kexholm. Genom freden i Täysinä 1595 återlämnades slottet jämte länet åt Ryssland, men år 1611 återerövrades det av Jakob de la Gardie. Svenskarna måste sålunda ha varit ganska väl förtrogna med den provins, som nu definitivt skulle förenas med Sveriges rike. Och likväl, vem kunde så nogå veta, huru långt den sträckte sig åt öster norrom Ladoga, där den ryska länsgränsen skulle bli riksgräns? Ryssarna hade förstås sin egen uppfattning därom. När rågången vidtog år 1617, uppstodo genast häftiga tvister mellan den svenska och den ryska kommissionen. Om detaljerna ha historikerna hittills vetat ganska litet. Docenten vid Helsingfors universitet dr Arvi Korhonen har i ett i dessa dagar utkommet finskspråkigt arbete ägnat frågan en grundlig utredning. Resultatet av hans omsorgsfulla undersökningar är synnerligen intressant.¹ Tack vare dem kunna vi nu följa gränstvistens förlopp månad för månad, ofta dag för dag.

Författaren stöder sig så gott som uteslutande på första hands källor. Främst bör nämnas en i svenska riksarkivets Muscovitica-kollektion befintlig samling urkunder, vilka Johannes Widekindi blott ytligt använt för sitt år 1671 utgivna arbete »Thet svenska i Ryssland tijo åhrs kriegshistorie» men därefter lämnats tämligen obeaktade. En annan lika viktig grupp av källor är en samling dokument, som ordnats av ryska utrikesministeriets kansli i Moskva och som innehåller instruktioner och brev riktade till den ryska gränskommissionen samt dennas rapporter. De fotostatiska kopior av dem, som kunnat anskaffas till Finlands statsarkiv, hänföra sig dock huvudsakligen endast till åren 1617—1619. Också dessa urkunder ha hittills utnyttjats blott i ringa mån. Dr. Korhonen's arbete bygger sålunda till största delen på oanvänt källmaterial. Då det genom sin finska språkdräkt är otillgängligt för rikssvenska läsare, ger jag här några antydningar om dess innehåll.

Författaren ger en åskådlig bild av de mödor, som gränskommissarierna fingo utstå i dessa avlägsna, väglösa och glest befolkade ödemarker, där man kunde röra sig någorlunda lätt endast om vintern, då sjöar och kärr voro tillfrusna. Man färdades där till häst, sommartid också med båt. De svenska kommissarierna skildra livligt sina resors besvärligheter. Transporten av livsmedel var ytterst svår i

¹ *Arvi Korhonen: Suomen itärajan syntyhistoriaa.* (Finlands östgräns' ursprungshistoria.) Borgå-Helsingfors 1938. Werner Söderström.

den oländiga terrängen och alldeles omöjlig, när vattenståndet om sommaren var lågt i floderna och de steniga forsarna. I ett av sina brev tala de svenska kommissarierna om att de färdats 200 verst längs en flod, att de passerat 35 livsfarliga forsar och att de gått 50 verst till fots över kärren. Om vintern kunde det hända, att de två delegationernas överläggningar försiggingo på någon isbelagd sjö.

Båda delegationerna hade små militäravdelningar till skydd mot kringströvande rövare, båda kallade till sig traktens bönder för att vittna om gränssträckningen. Dessa karelare voro alla grekisk-katoliker, självfallet en fördel för ryssarna. Ofta hade man bönderna att bekräfta sina vittnesmål med ed, något som de dock hade föga lust till, då

de ju riskerade sin själs salighet, om de läto förmå sig att svära falskt med korskynning och en torva på huvudet. För resten var det svårt för dem att vittna om gränslinjen, då de hade jagat i skogarna och bränt sina sveder utan att veta, till vilket ryskt län marken hörde. Det säkraste sättet att avgöra gränstvisten var att taga reda på, till vilket läns ståthållare bönderna hade betalat skatt, men om skattelängdernas innehåll hade vardera delegationen sin egen mening.

Vad man framför allt tvistade om var Repola volost och Porajärvi by, längre åt norr, således om samma områden, som Finland vid fredsslutet i Dorpat 1920 måste avstå åt Sovjetryssland, trots att deras kareliska invånare ställt sig under den självständiga finländska republikens skydd. Repola hade redan år 1617 200 gårdar; Porajärvi hade endast 15, men denna ort hade med sina kringliggande vattendrag och vidsträckta skogar stor strategisk betydelse. Den svenska delegationen var övertygad om att bägge orterna hörde till Kexholms län, vilket ryssarna envist förnekade. Dr Korhonen har undersökt frågan samvetsgrant och med historikerns oväld. Att döma av de anförda urkunderna och böndernas vittnesbörd hade svenskarna den större rätten på sin sida.

Den svensk-finska delegationens medlemmar voro utmärkt väl skickade för sitt uppdrag. Hans Mickelsson Munek af Fulkila var en

Skiss av Sveriges ostgräns efter Stolbova, inneslutande Livland, Estland, Ingermanland samt Kexholms län. Peipas, Finska viken och Ladoga äro streckade.

Litteratur

tapper krigare, som med ära hade tjänat under Jakob de la Gardie i det ryska kriget och år 1614 segerrikt hade försvarat det nyss erövrade Kexholms län. År 1615 utnämndes han till länets ståthållare. Han var sålunda en grundlig kännare av Karelen. Gorgonius Henriksson (Gyllenanckar) hade tidigare använts i diplomatiska värv. Anders Bureus var rikets mest framstående geograf och hade redan då hunnit publicera sin utmärkta karta över Lappland, Österbotten och Kajana län. Till delegationens personal hörde den unge Erik Andersson, som i sin barndom hade levat flera år i Kexholm och varit Jakob de la Gardies skrivare under hans ryska fälttåg. I egenskap av rysk tolk och genom sin lokalkännedom gjorde han den svenska delegationens stora tjänster.

Delegationen skötte om rågången och underhandlingarna med ryssarna med stor skicklighet och outtömligt tålmod. Detta behövdes sannerligen, ty ryssarna betedde sig ytterst hänsynslöst, där de enligt tsar Mikael Romanovs instruktioner segt höllo fast vid de ryska fordringarna och till den grad saboterade underhandlingarna, att rågången flera gånger avbröts. Det var i ryssarnas intresse att draga ut på tiden, då de snart fingo veta, att konung Gustav Adolf ville så fort som möjligt ordna mellanhavandet med Ryssland för att vara fri på detta håll i det krig med Polen, som år från år blev allt oundvikligare. (Ryssland slöt ett stillestånd med Polen år 1618.) Ryssarna hoppades att konungen skulle nedpruta sina fordringar, och däri bedrogo de sig icke. Den svenska delegationen måste år 1621, fastän motvilligt, på konungens befallning, avstå bl. a. från Repola och Porajärvi, så att man slutligen kom till enighet om förteckningen över gränsmärkena. Svenskarna hade väl genomdrivit sina fordringar i några punkter, men i huvudsak blev resultatet en seger för ryssarna. Gränsöverenskommelsen är dagtecknad: »Vid gränsen på stranden av Ladoga invid Variskivi ('Kråkstenen') den 3 augusti 1621.» Strax efter dess undertecknande överlämnades åt Ryssland den på östra stranden av Peipus-sjön belägna fästningen Audova (Gdov), som därtills hållits som pant.

Ståthållaren i Narva (rättare: landshövdingen i Ingermanland) Henrik Fleming förde underrättelsen om det viktiga gränsavtalet till Gustav Adolf, som redan börjat belägringen av Riga. Konungen sprang då upp och sade: »I haven nyheter sådana en ärans man bör hava, men haven I även kommissariernas brev?» Då konungen läst det sade han till Fleming: »För dessa nyheter skänka vi Eder några gårdar; bedjen om vilka I viljen.»

»Ur konungens synpunkt», skriver förf., »var denna händelse välkommen, emedan relationerna med Ryssland nu voro klara åtminstone tillsvidare och icke längre verkade störande på anfallsplanerna åt andra håll. Men gränssträckningen hade just till följd av hans brådskan blivit sådan, att han senare icke en enda gång fann det vara skäl att prisa den, såsom han prisat fredsslutet i Stolbova vid riksdagen 1617. Han måste otvivelaktigt inom sig medge, att med Kexholms län icke förenats vidsträckta områden, vilka det varit fullt

möjligt att förvärva, om gränskommissarierna i fred hade fått fortsätta sitt arbete enligt sin ursprungliga taktik.»

Jag tror likväl, att detta är en överdrift och att förf. alltför mycket ser på saken ur vår egen tids synvinkel. Han skriver själv (s. 193): »Tvisten om besittningen av några fattiga byar kändes föga lockande, om den kunde rubba hans (konungens) utrikespolitiska system. Dessa byar hade nog en mycket stor betydelse för Finlands lokala förhållanden, men ur hela rikets synpunkt — — — var det fördelaktigt att avstå från dem, om man därigenom kunde få garantier för att icke bli utsatt för angrepp av Ryssland.» För resten är det tvivelaktigt, om de svenska delegeraderna hade kunnat ernå ett bättre resultat genom att fortsätta tvisten. Underhandlingarna i ödemarken hade ju råkat i en återvändsgränd och varit avbrutna 1620—1621. Om man icke givit efter i fråga om Repola och Porajärvi samt i en del andra punkter, hade det varit särdeles svårt att förmå ryssarna att avsluta rågången. Även efter dessa medgivanden måste de svenska gränskommissarierna gång på gång hota med att avlägsna sig och att överlämna underhandlingarna åt de nya delegerade, som konungen redan utnämnt. Förf. framhåller med rätta, att den nationella självkänslan i Ryssland var i stigande under dessa år; att avstå landområden, som man ansåg obestriddigt höra till Ryssland och icke till de i Stolbova avträdde territorierna, kändes med varje år allt mera förödmjukande. Det är icke sagt, att Sverige skulle ha kunnat tvinga Ryssland till eftergift i Kexholms läns gränsfråga genom att år från år behålla Audova som pant.

Författarens berättelse om umgänget mellan de två tvistande partierna där borta i ödemarken och deras karelska medhjälpare är kulturhistoriskt intressant och har många roande moment. Man får läsa om huru den ryssvänliga starosten i Lintujärvi pogost beledsagade sina förbannelser mot svenskarna med att vända ryggen till, lyfta på sin långa rock och visa det som anständigtvis inte kunde visas, huru Erik Andersson måste bege sig till ryssarnas kvarter för att hjälpa dem att redigera det ryskspråkiga exemplaret av gränsöverenskommelsen, då deras egen »tolk» inte förstod svenska, huru ryssarna inte ville ge ifrån sig den svenska texten, som de fått till genomläsning, och i stället kastade sin text över till svenskarna och huru dessa kastade den tillbaka, då de icke med våld kunde ta sin egen text från ryssarna. Historien förmäler icke, huru många gånger den ryska pergamentrullen flög fram och tillbaka mellan de uppretade delegationerna.

Herman Gummerus.

BIBELN ÅT NUTIDSMÄNNISKAN

Mitt i den stridaste julboksfloden har en skriftserie uppenbarat sig, som samlats under den gemensamma beteckningen »Bibeltjänst». Syftet är otvetydigt. Författarna ha från olika utgångspunkter velat

Litteratur

rikta uppmärksamheten på en bok, som heter Bibeln, och som mycket väl duger att läsa än i dag. De ha dessutom velat stå nutida bibelläsare till tjänst med hjälpmedel, som kunna underlätta inträngandet i denna av efemära säsongromaner tämligen undanskymda bok.

Serien är omsorgsfullt förberedd och planlagd. Utgivandet hänger nära samman med en till nästa månad förlagd, riksomfattande aktion med enahanda syfte. Den 15—22 januari 1939 anordnas runt om i landet en s. k. bibelvecka. I de flesta stift ha särskilda kommittéer tillsatts för organisering av företaget. I Stockholm inledes veckan med ett offentligt möte i konserthuset, varifrån radioutsändning äger rum. Några dagar senare anordnas ett radiosamtal kring motivet »Bibeln och nutidsmänniskan». Klokt nog har man insett, att en dylik vecka inte skulle få större betydelse än alla andra »veckor» och »dagar», som då och då anordnas i propagandasyfte, om den inte efterföljes av ett intensivt arbete på djupet. Det omvittnas från skilda håll, att obekantskapen med och okunnigheten om Bibeln är särdeles solid. Meningen är att genom verksamhet i studiekretsar och på annat sätt om möjligt söka åstadkomma en ändring härutinnan. Betydelsen av en sådan aktion inses lätt, även om ställningen till Bibeln inte i sista hand är en bildningsfråga utan en fråga om folkets religiösa och moraliska fostran. Naturligtvis är det också åt sistnämnda håll, som aktionen innerst syftar.

Framför mig ligga de sju hittills utgivna skrifterna i Bibeltjänsts serie. Det är verkligen en på en gång upplysande och högst fängslande litteratur. En redogörelse för innehållet kan ju här inte komma i fråga utan blott några ord till presentation och allmän karakteristik. I en grupp för sig stå tre småskrifter, som närmast åsyfta att göra tjänst som appell. *Yngve Brilioths* »Bibelkunskapens förnyelse» (Gleerup) må nämnas först, enär den på sätt och vis kan sägas utgöra en programskrift för hela aktionen. Med eftertryck påtalar Växjöbiskopen den förlust, som bibelkunskapens försvagande innebär såväl ur kyrkans som ur den allmänna kulturens synpunkt. Han menar, att den historiska bibelsynens genombrott innebär ökade möjligheter att här återvinna förlorad mark, särskilt sedan den befriats från den liberala rationalismens skygglappar. I monumentala vändningar skildrar han Bibelns betydelse som historisk, litterär och religiös urkund. Det vore frestande att citera sida efter sida, men det skulle föra för långt. Sällan finner man så mycket tankeväckande stoff sammanpressat på 20 sidor. — *Årkebiskopen* kallar sin broschyr helt enkelt för »Skriften» (Diakonistyr.). Han tar fasta på Bibelns karaktär av skrifttradition, redogör för dess sammansättning av olika skriftsamlingar och stannar särskilt vid dessa skrifter som uttryck för personliga Kristus-vittnesbörd. Det behöver inte sägas, att även detta lilla häfte rymmer en mångfald reflexioner, framsprungna ur djup förtrogenhet med ämnet. — Domprosten *Emil Berglund* skriver om »Bibel och andakt» (Diakonistyr.). Frågan gäller Bibeln som uppbyggelsebok. Framställningen är alltigenom praktiskt vägledande.

I andra skrifter gå författarna de aktuella bibelfrågorna närmare in på livet. Problemet om Gamla testamentet hör, som bekant, till de ömtåliga och svårbehandlade. Varför innesluter den kristna Bibeln även judarnas heliga urkund? Måste vi betrakta denna urkund väsentligen som en religionshistorisk dokumentsamling, eller kan den för oss ha ett omedelbart uppbyggelsevärde? Om så är fallet, gäller detta enbart vissa partier, eller kan det i någon mening urgeras om Gamla testamentet som helhet? Hur skall man läsa dessa skrifter för att tillägna sig deras aktuella, religiösa budskap? Problem av detta slag sysselsätta den frejdade Oslo-exegeten *Sigm. Mowinckel* i hans bok »Gamla testamentet som Guds ord» (Fritzes). Förf. behärskar suveränt alla frågor, som ha med området att skaffa; därtill är han uppenbarligen personligen starkt gripen av sitt ämne. Måhända kunde man en eller annan gång önska, att de rent personliga bekännelserna något tydligare avgränsats från de historiska utredningarna. Som helhet är emellertid boken — även i sin av Åke V. Ström förfärdigade svenska dräkt — norskt uppfriskande. Den ger överblickar och genomblickar. Lärdomen har icke fått verka tyngande utan vägledande. Framställningen är så klar och enkel, att varje gymnasist torde vara i stånd att tillgodogöra sig den. — T. v. är Mowinckels bok det enda gammaltestamentliga bidraget i serien. Till översiktlig orientering över de nytestamentliga problemen ha två yngre exegeter, *Åke V. Ström* och *Hans Åkerhielm*, utgivit en skrift om »Nya testamentets tillkomst och innehåll» (Fritzes). På 60 sidor meddelas här den nutida forskningens syn på kánonbildningens historia samt de viktigaste fakta och data rörande de enskilda skrifterna i Nya testamentet. Även om denna bok gäller det, att den är skriven på ett sådant sätt, att den trots sin rikedom på kunskapsstoff med fördel kan studeras av var och en, som är någorlunda läskunnig. För studiecirklar blir den med säkerhet ett förträffligt hjälpmedel som »grundbok». — En smula mer krävande är *Olof Lintons* tämligen utförliga redogörelse för »De tre första evangelierna, deras tillblivelse, innehåll och egenart» (Diakonistyr.). Den torde bäst lämpa sig för studielezare och därjämte naturligtvis för alla, som önska tränga djupare in i evangelieproblemen. För sådana är den en sannskyldig guldgruva, i all synnerhet som vår litteratur är fattig på populärvetenskapliga böcker av detta slag.

En särställning intar slutligen den handledning för bibelstudium, som *Yngve Rudberg* utgivit under titeln »Lärjungatyper» (Fritzes). Förf. har valt den indirekta vägen att belysa evangeliernas centralgestalt genom att karakterisera människorna i hans närmaste omgivning. Åtta sådana porträtt tecknas med fin inlevelse och skarp psykologisk blick även för smådragens betydelse. Samtidigt får detta egenartade persongalleri en vidare innebörd genom att återspegla skilda temperament. Den nyare psykologien har härvid — så vitt jag vet för första gången hos oss — fått ge sitt bidrag till tolkningen av evangeliernas människor. Studiet av denna synnerligen välskrivna bok är i hög grad ägnad att aktualisera och levandegöra det urkristna

Litteratur

budskapet. Dess brytning genom mänskliga medier ger det konkret påtaglighet och närgångenhet.

I serien väntas ytterligare ett antal skrifter av bl. a. Erling Eidem, Tor Andræ, H. S. Nyberg, Anton Fridrichsen, K.-G. Hildebrand och Adolf Kloo. Till jul utkommer även en bibeledition, redigerad efter delvis nya principer: »Nya testamentet jämte delar av Gamla testamentet». Texten är tryckt utan fristående versar samt försedd med sakliga rubriker och orienterande inledningar.

Frågan om bibelstudiets renässans ter sig just nu särskilt brännande mot bakgrunden av den åskådningsundervisning om sekulariseringens konsekvenser, som f. n. kostnadsfritt meddelas litet varstans i världen. I förra numret av Svensk Tidskrift framhölls på ledarplats, att de tyska judepogromerna måste betraktas som typiska för det avkristnade officiella Tyskland, »det brutalaste förnekande av de kristna humanitetsidealen». Det kan inte hjälpas, att de kristna urkundernas undanskjutande i det allmänna medvetandet även hos oss innebär risk för snabb uppluckring av den moraliska omdömes- och reaktionsförmågan. Den aktion, som nu igångsättes, borde därför kunna påräkna intresse och förståelse inom alla kretsar, som känna ansvar för vårt folks framtid.

John Cullberg.